

מסכת תענית

מִסְכֵּת תַּעֲנִית

עם ביאורים מאת
משה גרוס וגד מכטה

ואיורים מאת
חננאל תורגמן

The Annotated and Illustrated Masekhet Ta'anit
Moshe Gross, Gad Machta
Illustrated by Hananel Turgeman

כל הזכויות על טקסט המשנה ופירושי ר' עובדיה מברטנורה (גרסה, ניקוד, פיסוק ועיצוב)
שמורות להוצאת "משנה סדורה" ולרב אליהו דורדק

'משנאות' – מסכת תענית
mishnaot@gmail.com

© כל הזכויות לפירוש ולציורים שמורות למחברים, 2021.

הוצאת קורן
ת"ד 4044 ירושלים 9104001
טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534

www.korenpub.com

תמונת העטיפה ועיצוב: חננאל תורגמן
עימוד: בניצי בינדר

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשרר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי
אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא
בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 9-965-7766-978 ISBN

Printed in Israel 2021

לעילוי נשמת אבי מורי
ר' שמואל יצחק בן ר' גרשון הלוי קאהען ז"ל
Professor Sam Cohen ז"ל

איש צנוע
אוהב ציון וירושלים
ירא אלהים וסר מרע
נקי כפיים ובר לבב

פעל רבות בנאמנות ובמסירות למען החינוך היהודי בלונדון במשך עשרות שנים

נלב"ע כ"ג באלול תשס"ד

תנצב"ה

לעילוי נשמת אמי מורתי
מרת חיה ליבא לאה בת ר' שמואל זאב הלוי ע"ה
Dr. Vivienne Cohen

אשת אמת
מסורה למשפחתה
שזכתה לראות דור ישרים מבורך

פעלה במסירות למען חינוך ילדי ישראל ולמען בנין הבית היהודי בלונדון

הכניסה אורחים לביתה בשמחה וביד רחבה
ריפאה את שבורי הלב וחבשה לעצבותם

כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון
פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה

נלב"ע בשיבה טובה בב' בשבט תשפ"א

תנצב"ה

לעילוי נשמת
מורנו ורבנו
ראש ישיבת מעלה אדומים
הגאון הרב נחום אליעזר רבינוביץ
בן ר' איתמר

מחבר "יד פשוטה" על הרמב"ם
והעמיד תלמידים הרבה.

גאון בתורה, חדשן ופוסק בהלכה,
מרחיב הדעת וחכם ההגות,
נפלא במוסר ובמידות, עניו ושפל דרך,
גדול בחינוך, אוהב שלום ורודף שלום,
אוהב תלמידיו אהבת נפש ומקרבים לתורה.

נפטר בי"ב באייר תש"פ

תנצב"ה

מבוא

הורים ומחנכים יקרים,

החוויה וההבנה של לימוד המשנה היו לנגד עינינו בכל שלבי יצירת הספר, ממסד ועד הטפחות.

דרכנו בפירוש

לא התיימרנו לפרש מחדש את המשנה, אלא התבססנו על דברי הראשונים והאחרונים מפרשי המשנה והגמרא, כמו כן הוספנו מעט הוספות מהתוספתא והירושלמי. דרכנו בפירוש הייתה להביא את הפירוש הקרוב ביותר ללשון המשנה. אמנם פעמים שבגמרא נוספה אוקימתא לדברי המשנה, ולשם כך צירפנו את פירוש רבי עובדיה מברטנורה, שלרוב הזכיר אוקימתות אלו.

המשנה מובאת כאן על פי שיטת 'משנה סדורה', העוזרת להבנה ולשינון, ותודתנו נתונה לרב אליהו דורדק על כך ועל הליווי והעצות.

דרכנו בציורים

ישנם שני סוגים של ציורים: יש ציורים מבארים ויש ציורים מלווים. הציורים המבארים באים לעזור ללומד להבין את המציאות המדוברת, שכן פעמים רבות בלי ציור מוחשי קשה להבין את דין המשנה והמציאות שדיברו בה. יש מקומות שבהם הראשונים נחלקו באיזו מציאות מדובר ובהם לא הבאנו כמה ציורים, אלא ציור אחד, התואם למובא בפירוש.

הציורים המלווים באים לאו דווקא לתוספת הבנה, אלא כדי שלימוד המשנה ילווה בחוויה חיובית של לימוד, ולכן הציורים באו בסגנון חי ונושם.

אנו תפילה כי הלימוד במשנה זו יגדיל את החיבה ללימוד התורה בכלל וללימוד המשנה בפרט.

מַסְכַּת תְּעַנִּית

מבוא למסכת תענית

מסכת תענית עוסקת בעיקר בדיני תעניות שחכמים תיקנו בעת בצורת, כשלא יורדים גשמים, שהיא סיבה מתמדת לצרות ורעב, וכן עוסקת במעמדות שהיו במקדש (שנביאים ראשונים תיקנו שכשם שהכוהנים מקריבים את הקרבנות והלוויים שרים על המזבח, כך בכל שבוע עולה קבוצה אחרת של ישראלים לירושלים ומתענה ומתפללת שיתקבלו הקרבנות ברצון, כמבואר להלן ד, ב), ובימים טובים הקשורים להם.

הפרק ראשון עוסק בדיני הזכרת הגשמים ובקשת הגשמים בתפילה, מתי מתחילים להזכיר ולבקש גשמים, ובעקבות כך דנים מהו הזמן שבו הגשמים אמורים לרדת, ובתעניות שגוזרים על הציבור אם ח"ו לא ירדו גשמים בזמנם.

בפרק שני מבואר כיצד נהגו בתעניות הציבור: היו מוציאים את התיבה לרחובה של עיר, מעמידים זקן שיטיף מוסר לעם כדי שיחזרו בתשובה, והיו מתפללים שם ומוסיפים ברכות שונות על התפילה הרגילה ובהמשך דנים בסדר התקיעה בחצוצרות בתעניות. עוד מובאים דיני אנשי המשמר, שהם הכוהנים שעבדו במקדש, אלו תעניות הם היו צמים, והלכות נוספות הנוגעות לאנשי המשמר. הפרק מסיים בדיני מגילת תענית ומתי אין גוזרים תעניות על הציבור.

בפרק שלישי מובאים מקרים נוספים שבהם הציבור מתענים מלבד עצירת גשמים: שינוי בגידול הצמחים, התחילו גשמים ופסקו, ירדו גשמים בכל הארץ מלבד עיר אחת, עיר שיש בה דָּבָר או מפולת, פגעים נוספים בגידול התבואה וצרות נוספות שיכולות לבוא ח"ו. מתוך כך מביאים את המעשה בחוני המעגל ותפילתו על הגשמים, ומסיימים במקרה שהתענו על הגשמים ונענו וירדו גשמים באותו היום.

הפרק רביעי פותח בברכת כוהנים שהייתה נאמרת בתעניות ביום הכיפורים ובמעמדות, ומתוך כך דנים במעמדות: מי היו אנשי המעמד, מתי חלה המשמרת של כל מעמד, התעניות וקריאת התורה, זמנים מיוחדים בשנה שבהם אין בהם מעמד, ומתוך כך מובא המנהג של הבאת קרבן עצים למערכה. בהמשך מובא שחמישה דברים אירעו לאבותינו בשבעה עשר בתמוז וחמישה אחרים אירעו בתשעה באב, ומתוך כך דנים בהלכות תשעה באב ושבעה שחל בו תשעה באב. הפרק מסיים בימים טובים שהיו לישראל, ט"ו באב ויום הכיפורים, שבהם בנות ישראל יוצאות בבגדים לבנים לחולל בכרמים ולחפש חתן.

ילדים והורים יקרים,

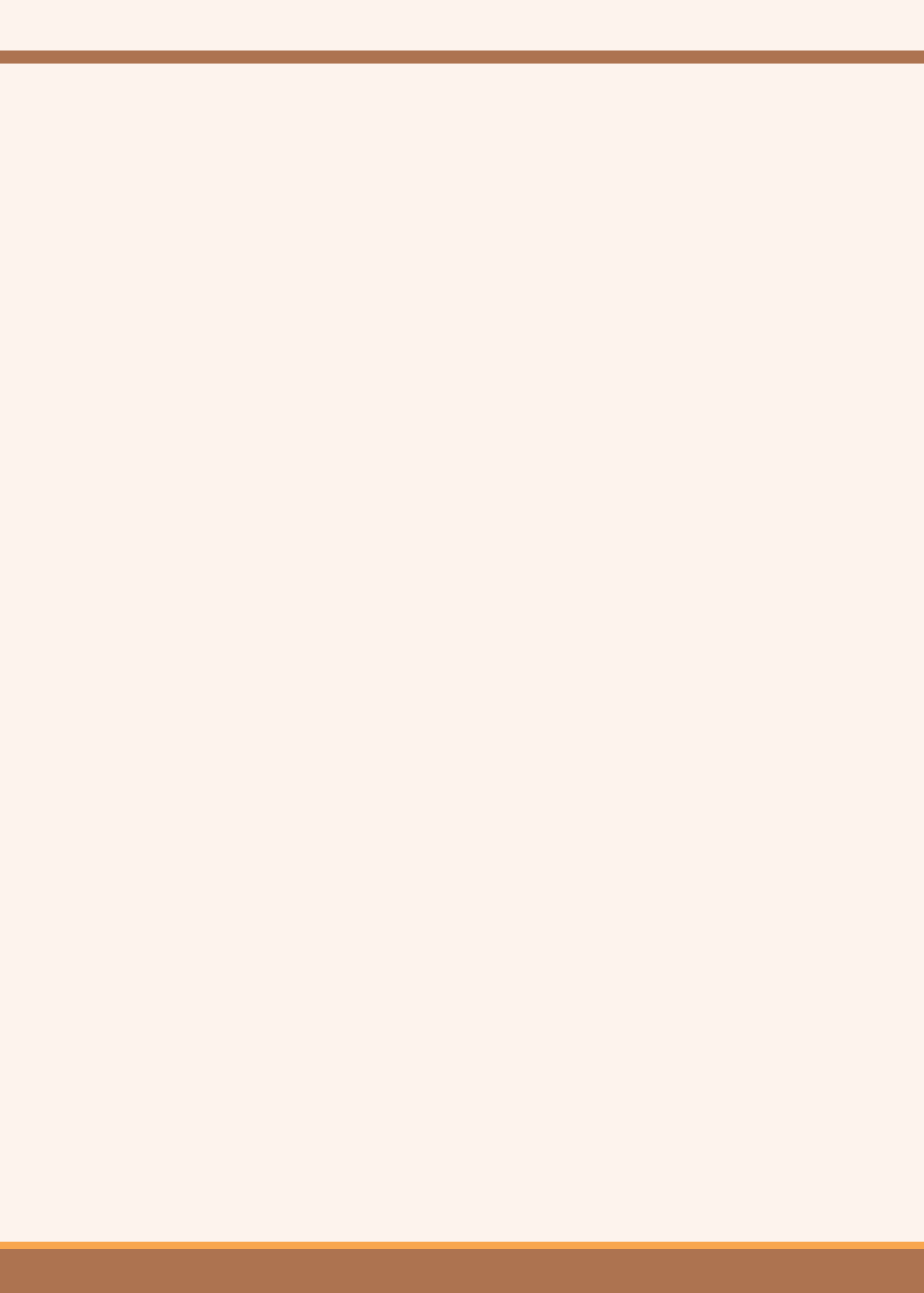
למים יש תפקיד חשוב בחיים שלנו - אנו זקוקים למים לשתייה ולגדל בעזרתם אוכל - צמחים ועצים זקוקים למים כדי לגדול ולגדל פירות.

ארץ ישראל התברכה בגשמים רבים, אך התורה כותבת פעמים רבות (למשל בקריאת שמע בפרשת "והיה אם שמוע") שגשמים ירדו בארץ רק כאשר ישראל ישמרו מצוות. לכן עצירת גשמים היא סימן לכך שיש לחזור בתשובה. מסכת תענית מלמדת אותנו כיצד הוא סדר החזרה בתשובה בזמן עצירת גשמים ובזמן שיש לישראל צרות אחרות.

עם חזרת עם ישראל לארצו והקמת המדינה שָׁבָה ועלתה בעיית המים, וחוקרים ישראלים הצליחו לפתח דרך להתפיל מים בקלות ובזול (כלומר לשאוב מים מהים ולהוציא מהם את המליחות, עד שיהיו ראויים לשתייה ולחקלאות), ואף הצליחו לנקות את מי השופכים ולהשתמש בהם לחקלאות.

ולמרות כל הפיתוחים האלו, אנחנו עדיין זקוקים לגשם לשתייה ולחקלאות.

פרק ראשון

פרק זה עוסק בדיני הזכרת גשמים ובקשת הגשמים בתפילה, מתי מתחילים להזכיר ולבקש גשמים, מהו הזמן שבו הגשמים אמורים לרדת ובתעניות שגוזרים בית דין על הציבור אם חלילה לא ירדו גשמים בזמנם.

א **מַאימְתֵי מְזִבְרִין גְבוּרוֹת גְּשָׁמִים?**
רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר:
מִיּוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן שֶׁל הַחֹג.
רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר:
מִיּוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַחֹג.
אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ:
הוֹאִיל וְאִין הַגְּשָׁמִים אֶלָּא סִימָן קָלִלָּה בַּחֹג,
לְמָה מְזִבְרִין?
אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר:
אֵף אֲנִי לֹא אִמְרַתִּי לְשֵׁאוֹל,
אֶלָּא לְהַזְכִּיר "מְשִׁיב הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם" בְּעוֹנָתוֹ.
אָמַר לוֹ:
אִם כֵּן, לְעוֹלָם יִהְיֶה מְזִבְרִין.

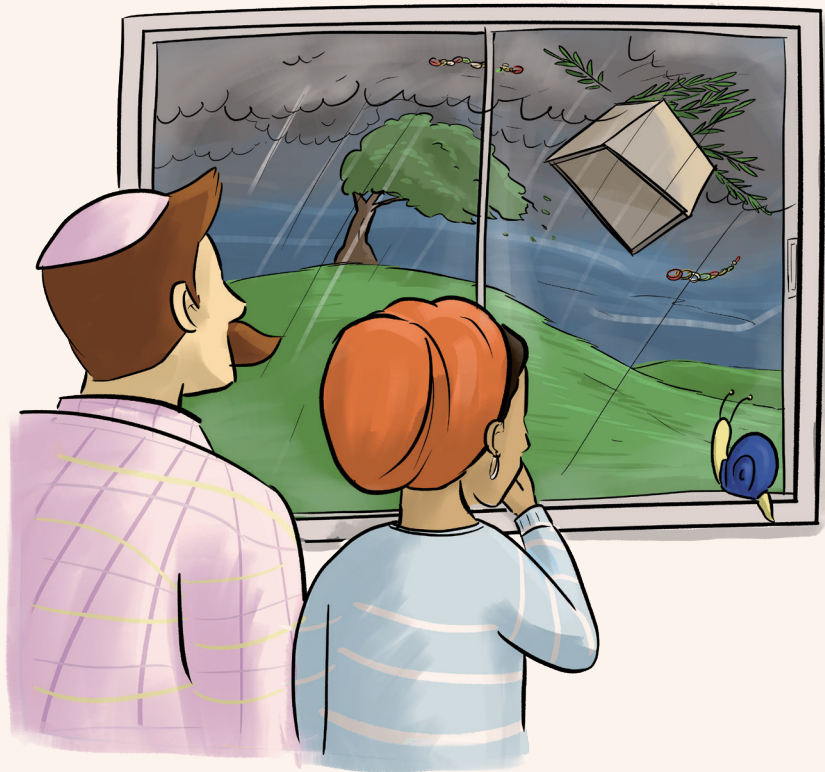
רבי עובדיה מברטנורה

מַאימְתֵי מְזִבְרִין גְבוּרוֹת גְּשָׁמִים. איידי דתנא במסכת ראש השנה דסליק מנה (ראש השנה ב, א) ובחג נדונין על המים – תנא הקא **מַאימְתֵי מְזִבְרִין גְבוּרוֹת גְּשָׁמִים.** ולפי שהגשמים אחת מגבורותיו של הקדוש ברוך הוא, דכתיב (איוב ה, ט): "עושה גדלות ואין חקר הנתן מטר על פני ארץ" – משום הכי קרי להו **גְבוּרוֹת גְּשָׁמִים. מִיּוֹם טוֹב אַחֲרוֹן שֶׁל חֹג.**

אָבֵל כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַחֹג – לֹא, שֶׁהַגְּשָׁמִים לִימֵי סִפָּה **סִימָן קָלִלָּה. מְשִׁל לְעֵבֶד שׁוֹבָא לְמוֹג כּוֹס לְרֵבּוּ וְשִׁפְךְ** לוֹ רַבּוֹ **קִיתוֹן עַל פָּנָיו,** כְּלוֹמֵר: "אי אפשי בשמויך".

אִם כֵּן אֵתָּה אוֹמֵר מְזִבְרִין אֵף עַל פִּי שְׂאִין שׁוֹאֲלִין, הוֹאִיל וּמְשִׁמַּע בְּעוֹנָתוֹ – אֶפְלוּ בְּקִיץ יִזְכְּרוּ, וְמָה אֵתָּה נוֹתֵן סִימָן **מִיּוֹם טוֹב רֵאשׁוֹן?** וְהִלְכָה פְּרֵבִי יְהוֹשֻׁעַ.

בסוכות נידונים על המים שירדו באותה השנה (משנה ראש השנה א, ב). בתפילת העמידה בחורף אנו מוסיפים שבח לה' על הגשמים, וכן בקשה על גשמי ברכה, ובמשנה זו מובאת מחלוקת תנאים מתי מתחילים לומר בתפילת עמידה את השבח "משיב הרוח ומוריד הגשם", אם בתחילת חג הסוכות או בסופו.

מַאיִמְתִי מִזְבִּירִין גְּבוּרוֹת גְּשָׁמִים "משיב הרוח ומוריד הגשם" בתפילת עמידה? **רַבִּי אֶלְיעָזָר אוֹמֵר: מִיּוֹם טוֹב הָרֵאשׁוֹן שֶׁל הַחֹג, חַג הַסּוּכוֹת, בְּזִמְנָן שְׁנוּטִילִים אַרְבַּעַת הַמִּינִים, שֶׁמִּסְמָלִים אֶת שַׁפַּע הַמַּיִם.**

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: מִיּוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַחֹג, שְׁמִינֵי עֲצֵרַת, אֲךָ לֹא בִימֵי הַחֹג, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵרֵד גֶּשֶׁם בְּסוּכוֹת כְּפִי שֶׁהַמְּשֵׁנָה מִסְבִּירָה:

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: הוֹאִיל וְאֵין הַגְּשָׁמִים אֶלֶּא סִימָן קִלְלָה בְּחָג, כְּמוֹ עֶבֶד שָׁבָא לְמוֹזַג כּוֹס לְרַבּוֹ, וְרַבּוֹ שׁוֹפֵךְ לוֹ קִיתוֹן עַל פְּנָיו (מִשְׁנָה סוּכָה ב, ט), כְּלוּמַר שֶׁמִּגְרַשׁ אוֹתוֹ מֵעַל פְּנָיו, כִּךְ יִשְׂרָאֵל בְּאִים לְשַׁבַּת בְּסוּכוֹת וְהִקְבִּ"ה מוֹרִיד גְּשָׁמִים וּמְסַלֵּק אוֹתָם מֵהַסּוּכוֹת, לָמָּה מִזְבִּיר אֶת הַגְּשָׁמִים?

אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: אֵף אֲנִי לֹא אֶמְדַּתִּי לְשִׂאוֹל, לְבַקֵּשׁ "וּתֵן טַל
 וּמִטָּר" ב"ברך עלינו", אֲלֵא רַק לְהַזְכִּיר אֶת שְׁבַח ה', אֲשֶׁר "מְשִׁיב
 הַרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם" בְּעוֹנָתוֹ, בְּזַמְנֹו, בְּעוֹנַת הַגְּשָׁמִים.

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: אִם בָּנָה, שֶׁאֵפְשֶׁר לְשַׁבַּח אֶת ה' עַל הַגְּשָׁמִים גַּם בְּזַמַּן שֶׁהֵם
 קָלְלָה, לְעוֹלָם יִהְיֶה מְזֻכָּר, גַּם בְּקִיץ.

וּרְבִי אֱלִיעֶזֶר סוֹבֵר שֶׁאֵכֵן יִכּוֹל לְהַזְכִּיר גַּם בְּקִיץ, אֶךְ רֵאוּי לְהַזְכִּיר אֶת הַגְּשָׁמִים
 בְּעוֹנַת הַמַּתְאִימָה לָהֶם.